

สถานการณ์และข้อเสนอเกี่ยวกับการฟื้นฟูตลาดชุมชนตลาด บ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา¹ The Situation and Proposal Regarding the Revitalization of the Community Market, Ban Khlong Chang Market, Maha Rat District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

จุลศักดิ์ ชาญณรงค์² อชิระ อดุมาน³ และ พรพรรณ โปร่งจิตร์⁴
Chulasak Charnnaron, Achira Uttaman, and Pornpan Prongchit

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ (1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ (2) เพื่อระบุข้อเสนอการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้านองค์ความรู้ในชุมชน และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงเกี่ยวกับการฟื้นฟูตลาดชุมชน รวม 22 รูป/คน ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิเคราะห์พบว่า (1) สถานการณ์ของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อธิบายผ่านสภาพแวดล้อมทางกายภาพอันเป็นชุมชนลุ่มแม่น้ำ ตลาดมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับน้ำและช่องทางการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ต่อมาเกิดการย้ายถิ่นฐาน รวมถึงผู้นำท้องถิ่นและนักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านอื่น โดยเฉพาะมีถนนตัดผ่านบริเวณตลาดชุมชนซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของตลาดชุมชนให้ไม่สามารถเป็นตลาดชุมชนในรูปแบบเดิมได้ และ (2) ข้อเสนอในการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งเป็น 3 ด้านหลัก ประกอบด้วย 1. ด้านการปรับปรุงทางกายภาพให้กลายเป็นตลาดชุมชนเชิงอนุรักษ์ 2. ด้านนโยบายของผู้นำท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูตลาดชุมชน ให้การทำงานในลักษณะเครือข่าย ภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะภาคประชาสังคม และคนในชุมชน สู่การเป็นตลาดชุมชนเชิงท่องเที่ยว และ 3 ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ผ่านการให้ความร่วมมือในการเป็นแหล่งข้อมูลไปจนถึงเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานเพื่อฟื้นฟูตลาดบ้านคลองช้าง

คำสำคัญ : ตลาดชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

¹งานวิจัยทุนคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Granted research funding from Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University.

²รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.

³อาจารย์ ดร.ประจักษ์ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

Lecturer, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.

⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

Assistant Professor, Department of History, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.

Corresponding author e-mail: chulasak@g.swu.ac.th

ARTICLE HISTORY: Received 18 March 2024, Revised 25 February 2025, Accepted 4 June 2025

Abstract

This research had two objectives: (1) to examine the situation of Ban Khlong Chang Community Market in Maharat District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, and (2) to identify proposals for the revitalization of Ban Khlong Chang Community Market in Maharat District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. This study employed a qualitative research approach, utilizing document analysis and in-depth interviews with 22 key informants, including community knowledge holders and individuals directly involved in the revitalization of the community market. Data were analyzed using content analysis.

The findings revealed that: (1) the situation of Ban Khlong Chang Community Market from the past to the present can be understood through its physical environment as a riverine community. Historically, the market was closely connected to water resources and water-based transportation routes. Subsequently, population migration occurred, while local leaders and politicians increasingly prioritized other forms of development. In particular, the construction of a road through the market area constituted a major turning point that significantly altered the market's circumstances, making it impossible for the community market to continue functioning in its traditional form. (2) Proposals for the revitalization of Ban Khlong Chang Community Market can be categorized into three main dimensions: first, physical improvements aimed at transforming the market into a conservation-oriented community market; second, local leadership policies that promote revitalization through collaborative networks involving government agencies, the private sector, civil society organizations, and community members, with the goal of developing the market into a tourism-oriented community market; and third, the participation of local residents through their involvement as information providers and as members of working groups responsible for the revitalization of Ban Khlong Chang Community Market.

Keywords: *Community market, Phra Nakhon Si Ayutthaya*

บทนำ

สังคมมนุษย์ (ในที่นี้คือสังคมไทย) ในอดีตมีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองโดยที่แต่ละครอบครัวสามารถผลิตสิ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ เมื่อสังคมมีการพัฒนาขึ้นประกอบกับการผลิตที่มีจำนวนมากเกินความจำเป็นประกอบกับความสามารถผลิตที่สูงขึ้นจึงเกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนนี้เริ่มเกิดขึ้นภายในชุมชนไปจนถึงการแลกเปลี่ยนระหว่างเมืองที่อยู่ไกลออกไปหรือชุมชนอื่น ดังนั้นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าในยุคสมัยนั้นจึงยังไม่มีสถานที่ที่แน่นอนและถาวร เมื่อสังคมมีการเจริญเติบโตมากขึ้นจนกลายเป็นเมืองใหญ่มีสภาพฐานะเป็นสังคมเมืองส่งผลให้การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเริ่มขยายตัว มีความต้องการสินค้าบริโภคอุปโภคที่เพิ่มขึ้นจึงจำเป็นต้องมีสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งจะต้องเป็นที่ที่คนในชุมชนหรือสังคมนั้นรู้จักรวมทังเป็นศูนย์กลาง

ในการคมนาคมทางบกและทางน้ำที่สามารถเดินทางไปได้สะดวกโดยเรียกสถานที่นี้ว่า “ตลาด” (รัตตญา เทวรักษ์. 2560) ตลาดจึงเป็นสถานที่เพื่อซื้อและขายสินค้าทั้งในรูปแบบของวัตถุดิบและสินค้าสำเร็จรูป เป็นประจำ เป็นครั้งคราว หรือตามวันที่กำหนด ตลาดจึงมีความสำคัญกับมนุษย์เพราะมนุษย์ต้องการสินค้าบริการตามความต้องการที่แตกต่างและเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ตลาดยังเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดรายได้ทำให้มนุษย์มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและในยุคปัจจุบันกิจกรรมทางการตลาดต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของสังคมเมือง ตลาดจึงมิได้เป็นเพียงจุดแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าแต่เป็นสถานที่ที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้นๆ ด้วย (สุปัญญา ไชยชาญ. 2551: 21) หรือกล่าวได้ว่าตลาดจึงเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าและศูนย์กลางของคนในชุมชน (วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. 2555) นอกจากนี้ตลาดยังมีพัฒนาการไปตามการขยายตัวของสังคมเมืองตามยุคสมัยโดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นจาก “ตลาด” เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและบริการเพื่อตอบสนองความพึงพอใจและเป็นตัวเชื่อมระหว่างเจ้าของสินค้าและผู้บริโภคเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้ผลิตหรือเจ้าของสินค้าหรือผู้บริโภคได้มีโอกาสพบกันถึงแม้ว่ากิจกรรมด้านการตลาดในปัจจุบันจะมีความสลับซับซ้อนแต่ลักษณะและความสำคัญของตลาดยังคงมีตราบนิจกาล (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2550: 25)

ดังกล่าวกว่าข้างต้นแม้ว่าสังคมไทยจะมีการแปรเปลี่ยนไปแต่ตลาดที่มีมาแต่เดิมและเป็นพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนของคนในชุมชนหรือที่เรียกว่า “ตลาดชุมชน” ยังคงมีความสำคัญและความจำเป็นสังคมโลกมรดกตลอดถึงสังคมไทยไทยเริ่มหันกลับมาทบทวนแนวคิดการพัฒนาที่สมดุล รัฐให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจในระดับชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มความสามารถในการผลิตรากฐานของประเทศที่อยู่ในภาคเกษตรรวมทั้งการสนับสนุนฐานการผลิต การแปรรูปและการตลาด การเชื่อมโยงกับภาคการท่องเที่ยวเพื่อที่จะเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนตลอดจนให้หน่วยงานในท้องถิ่นสร้างกลไกการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวระดับพื้นที่ เพื่อแก้ไขการเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า (สิริยา รัตนช่วย. 2557: 4) ตลาดชุมชนจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่นเพราะเป็นสิ่งที่คู่กับวิถีชีวิตของสังคมไทยที่ผูกพันกับการค้าขายผ่านตลาดมาอย่างช้านาน นอกจากนี้ตลาดชุมชนที่มีศักยภาพย่อมเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว (กรมการค้าภายใน. 2559: 1) นอกจากนี้ตลาดชุมชนยังเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนได้มาร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของชุมชน โดยที่คนในชุมชนมาร่วมกันเพื่อนำสินค้ามาซื้อขาย แลกเปลี่ยนกัน อยู่บนฐานความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การพัฒนา การดูแลรักษา อยู่บนฐานจิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกันผ่านกิจกรรมต่าง ๆ (เสรี พงศ์พิศ. 2546: 28-76) ดังนั้นตลาดชุมชนในปัจจุบันจึงมิได้เป็นเพียงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่เป็นแหล่งหรือศูนย์รวมของคนในชุมชนในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือดังที่ วิษุตา เขียวเกตุ (2559) กล่าวว่า ตลาดชุมชนนอกจากจะมองในมุมเศรษฐกิจที่เป็นที่สร้างรายได้และสร้างงานให้กับคนในพื้นที่ แต่ยังเป็นพื้นที่ให้คนในพื้นที่นั้นได้ร่วมกันรักษาและพัฒนาพื้นที่ของตัวเองที่จะทำให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจทำให้มีการคิดสร้างกิจกรรมที่สามารถเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ จึงทำให้ในหลายพื้นที่เล็งเห็นถึงความสำคัญถึงกระบวนการจัดการที่ได้มีการสร้างความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อจะร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้นโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตัวเองที่จะมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น

สำหรับพื้นที่ศึกษา ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นตลาดชุมชนเก่าที่แต่เดิมเป็นตลาดชุมชนที่เป็นแหล่งการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้ตลาดบ้านคลองช้างยังเป็นแหล่งพ่อค้าขายสินค้าประเภทสินค้าท้องถิ่นของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนรวมถึงกลุ่มแม่บ้านผลิตสินค้าตามศักยภาพชุมชนอีกด้วย ดังนั้นตลาดบ้านคลองช้างแต่เดิมนอกจากจะเป็นตลาดชุมชนแล้วยังเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนทัศนะต่าง ๆ ของคนในชุมชนจนในอดีตมีการจัดเวทีชุมชนแสดงความคิดเห็นของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อยู่บ่อยครั้ง รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติใกล้เคียงของอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมถึงโดยเฉพาะในช่วงวิกฤตโควิด 19 ที่ผ่านมามีผลกระทบต่อตลาดชุมชนแห่งนี้เริ่มซบเซา อย่างไรก็ตามหลังจากวิกฤตดังกล่าวได้ทุเลาเบาบางลงและจากการส่งเสริมศักยภาพชุมชนของรัฐบาลร่วมกับสถานศึกษาภายใต้โครงการมหาวิทยาลัยสู่ตำบล ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมซึ่งเป็นโครงการที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยได้สามารถใช้องค์ความรู้ งานวิจัย เทคโนโลยี นวัตกรรม และทรัพยากรของมหาวิทยาลัย ในการพัฒนาพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าของตัวเองเกิดความตระหนักในวิธีการทำงานร่วมกันของคนชุมชนและหน่วยอื่น ในที่นี้คือสถานศึกษาในระหว่างจัดทำโครงการของคณะผู้วิจัยกับคนในชุมชนนอกจากการพัฒนาสินค้าและบริการภายใต้โครงการดังกล่าวร่วมกันยังได้มีการประชุมร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการกับคณะผู้วิจัยในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างแผนการตลาดเพื่อส่งสินค้าและบริการแก่ผู้ซื้อให้เป็นรูปธรรมทำให้พบว่าแต่เดิมในบริเวณนี้มีตลาดชุมชนดังกล่าวข้างต้นจากการประชุมหารือจึงเห็นพ้องต้องกันถึงประเด็นการหาวิธีฟื้นฟูตลาดชุมชนบ้านคลองช้างขึ้นอันมีเป้าหมายหลักเพื่อฟื้นคืนกิจกรรมของชุมชนและสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงดังที่เคยเป็นมาในอดีตเพื่อเป้าหมายสูงสุดเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ด้วยเหตุผลจากที่กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเกิดขึ้นผ่านคำถามการวิจัยว่าสถานการณ์ของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากอดีตจวบจนปัจจุบันเป็นเช่นไร โดยเฉพาะการร่วมมือกันของคนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการอะไรและอย่างไรไปแล้วบ้างมีปัญหาอุปสรรคในเบื้องต้นอย่างไร และมีข้อเสนออะไรและอย่างไรบ้างจากทั้งคนในชุมชนและหน่วยงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการฟื้นฟูตลาดชุมชน บ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้กลับมาเป็นตลาดชุมชนของชุมชนเพื่อชุมชนอีกครั้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อระบุข้อเสนอในการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระเบียบวิธีวิจัย

สำหรับการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์งานวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อแรก ใช้แบบวิเคราะห์เอกสารและแบบสัมภาษณ์ โดยเป็นข้อมูลจากบทความ งานวิจัย หนังสือพิมพ์ หนังสือเล่ม วารสารวิชาการ ข้อมูลสถิติ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ตลอดจนฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ในประเด็นสถานการณ์ของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยากับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 รูป/คน และ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ประเด็นระบุข้อเสนอในการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยากับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 คน จากนั้นผู้วิจัยรวบรวมสังเคราะห์ข้อมูลนำเสนอเพื่อสรุปผลวัตถุประสงค์งานวิจัย โดย การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วนหลัก ประกอบด้วย

ประการแรก ผู้ให้ข้อมูลหลักของงานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งสิ้น 22 รูป/คน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์งานวิจัยข้อแรก ประกอบด้วย ข้อมูลจากบทความ งานวิจัย หนังสือพิมพ์ หนังสือเล่ม วารสารวิชาการ ข้อมูลสถิติ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้านองค์ความรู้ในชุมชน ประกอบด้วย 1) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 1 คน 2) ผู้นำทางศาสนา จำนวน 1 รูป/คน และ 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน รวม 3 รูป/คน กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าชุมชน (เดิม) ในตำบล จำนวน 7 คน รวมผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อแรกจำนวน 10 รูป/คน และ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงเกี่ยวกับการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ตัวแทนจาก 2 กลุ่มหลัก ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน 2) ตัวแทนประชาชนในพื้นที่ที่ไม่ใช่ผู้ประกอบการ จำนวน 2 คน 3) ผู้ประกอบการร้านค้าชุมชน จำนวน 2 คน 4) ตัวแทนจากวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ จำนวน 2 คน รวม 8 คน และ (2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานสนับสนุน ประกอบด้วย 1) ตัวแทนจากเทศบาลตำบลโรงช้าง จำนวน 2 คน 2) ตัวแทนจากหน่วยงานระดับจังหวัด จำนวน 2 คน รวม 4 คน รวมผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่สองจำนวน 12 คน

ประการที่สอง สถานการณ์ของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า สามารถกำหนดประเด็นศึกษาสถานการณ์ของตลาดชุมชนได้ 2 ประเด็น ได้แก่ สถานการณ์ของตลาดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อธิบายผ่านสภาพแวดล้อมทางกายภาพอันเป็นชุมชนลุ่มแม่น้ำลพบุรีจึงมีน้ำท่วมขังเป็นประจำทำให้ตลาดมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับน้ำและช่องทางการสัญจรทางน้ำเป็นหลักอันเป็นลักษณะของตลาดน้ำที่อยู่คู่กับชุมชนและเป็นตลาดเชื่อมโยงกับชุมชนชนใกล้เคียงผ่านการค้าขายทางน้ำ สภาพทางสังคมของตลาดบ้านคลองช้างโดยส่วนใหญ่เป็นคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านคลองช้างมาแต่เดิมและมีชาวจีนอพยพมาอาศัยอยู่ในบริเวณปากคลองช้างมาตั้งแต่อดีต โดยคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแต่เดิมมีการประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรทำนาและทำประมงน้ำจืดแบบชาวอยุธยา ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่นำมาขายจึงเป็นสินค้าแปรรูปผลิตเองจากผลผลิตทางการเกษตร ตลาดจึงเป็นตลาดที่คึกคักและอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก ประกอบกับได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐผ่านผู้ใหญ่บ้านและกำนันที่มีความเข้มแข็งทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนดังกล่าวข้างต้น ต่อมาสภาพทางเศรษฐกิจเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากค้าขายในตลาดชุมชนสู่การค้าขาย

ไปค้าขายบริเวณพื้นที่ห่างไกลหรือพื้นที่ที่ความเจริญยังไม่สามารถเข้าไปถึงได้มากนัก เพราะจะทำให้พ่อค้าแม่ค้าเหล่านั้นได้รับกำไรที่สูงกว่าการค้าขายในบริเวณตลาดชุมชน และนอกจากนี้ผู้นำท้องถิ่นและนักการเมืองท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งมักให้ความสำคัญกับโครงการที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการปรับปรุงฟื้นฟูตลาดชุมชน และในปัจจุบันบริเวณตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้างใช้การคมนาคมทางถนนเป็นสำคัญ เนื่องจากมีการตัดถนนผ่านบริเวณตลาดชุมชนซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของตลาดชุมชนให้ไม่สามารถเป็นตลาดชุมชนในรูปแบบเดิมได้ นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลักดันให้คนในบริเวณตลาดบ้านคลองช้างย้ายถิ่นฐานออกจากตลาดปากคลองช้าง คือ การพัฒนาในรูปแบบชุมชนเมืองทำให้คนในบริเวณตลาดบ้านคลองช้างมีการย้ายถิ่นฐานออกจากบ้านคลองช้าง และ การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นของคนในชุมชนทำให้การย้ายถิ่นฐานไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับระดับการศึกษาและวิชาชีพที่สำเร็จการศึกษาของตนเองเพิ่มมากขึ้น

ประการที่สาม สำหรับข้อเสนอในการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งเป็น 3 ด้านหลัก ประกอบด้วย

1) ด้านการปรับปรุงทางกายภาพต่อตลาดชุมชน ควรมีการปรับปรุงสิ่งก่อสร้างที่ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของตลาดชุมชนให้มีความสวยงามและน่าสนใจ แต่ไม่ถอดทิ้งหรือทำลายสถาปัตยกรรมเดิมของตลาดชุมชน ปรับปรุงทางเดินต่าง ๆ ทั้งภายในตลาดและริมแม่น้ำลพบุรีให้มีความปลอดภัยและสะดวกสบายต่อการเดินตลาดชุมชน จัดทำป้ายแสดงรายละเอียดของสถานที่สำคัญหรือร้านค้าที่มีความเก่าแก่ภายในตลาดและยังคงดำเนินกิจการอยู่เพื่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน

2) ด้านนโยบายของผู้นำท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูตลาดชุมชน โดยการทำงานในลักษณะเครือข่ายภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะภาคประชาสังคม และ คนในชุมชน สู่การเป็นตลาดชุมชนเชิงท่องเที่ยว ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงควรมีนโยบายสนับสนุนให้เกิดการจัดงานประจำปีตามเทศกาลต่าง ๆ ณ ตลาดชุมชน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมชุมชนและส่งเสริมให้มีการนำตลาดชุมชนสู่การเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านคลองช้างอีกด้วย และ

3) ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูตลาดชุมชน ประชาชนในท้องถิ่นบริเวณตลาดบ้านคลองช้างควรมีส่วนร่วมกับภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูตลาดบ้านคลองช้าง ผ่านการให้ความร่วมมือในการเป็นแหล่งข้อมูลไปจนถึงเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานเพื่อฟื้นฟูตลาดบ้านคลองช้าง

สรุปและอภิปรายผล

สำหรับการอภิปรายผลจึงอภิปรายตามผลการวิเคราะห์ จึงแบ่งการอภิปรายผลการวิจัยเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

1) สถานการณ์ของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า มีสภาพปัญหาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ จากการค้าขายในตลาดชุมชนสู่การย้ายถิ่นฐานไปค้าขายบริเวณพื้นที่ห่างไกลหรือพื้นที่ที่ความเจริญยังไม่สามารถเข้าไปถึงได้มากนัก ปัญหาจากผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำท้องถิ่นและนักการเมืองท้องถิ่น ให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านอื่นมากกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษฎี พรธนาภพ (2556) ในงานวิจัยเรื่องการจัดการตลาด

ชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์ อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงสภาพปัญหาของการจัดการตลาดชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์ อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าปัญหาการจัดการตลาดชุมชนต้องมีการพัฒนาผู้นำ คณะกรรมการ สมาชิก และประชาชนในระดับพื้นที่ให้มีจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน ต้องมีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทักษะ ประสพการณ์ระหว่างผู้จัดตลาดชุมชนและผู้ขายในระดับพื้นที่อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง และปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของที่ตั้งตลาด เนื่องจากมีการตัดถนนผ่านบริเวณตลาดชุมชนซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของตลาดชุมชนให้ไม่สามารถเป็นตลาดชุมชนในรูปแบบเดิมได้ สอดคล้องกับงานของอุมาทิพย์ วรพิพัฒน์ (2563) ปริญญาโทระดับนี้ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447 -2517 ซึ่งมีสถานการณ์ของตลาดใกล้เคียงกัน กล่าวคือชุมชนตลาดบ้านใหม่ เป็นชุมชนริมน้ำบางปะกงมีคนไทยและคนจีนมีการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นชุมชนเล็ก ๆ มาเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้า การเดินทาง และมีประชากรหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาทำงาน ค้าขาย และตั้งถิ่นฐาน ภายหลังลดความสำคัญด้านการเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจลงอันเป็นผลจากการพัฒนาประเทศที่เน้นการสร้างถนนทำให้ชุมชนขยายตัวไปตามแนวถนนที่ตัดใหม่แทนและการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ภาคตะวันออกกลายเป็นนิคมอุตสาหกรรม

2) ข้อเสนอเกี่ยวกับการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งเป็น 3 ด้านหลัก ประกอบด้วย (1) ด้านการปรับปรุงทางกายภาพต่อตลาดชุมชนให้มีความสวยงามและน่าสนใจรวมถึงยังคงคุณค่าทางจิตใจและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิม พบว่าสอดคล้องกับงานของ ชูติรัตน์ เจริญสุข อาคม เจริญสุข และ ปาริฉัตร วิมูลชาติ (2556) ในงานวิจัยเรื่อง การวิจัยปฏิบัติการด้านการมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้ตลาดชุมชนเจ็ดเสมียน ซึ่งพบว่าปัจจัยเกื้อหนุนที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เป็นตลาดชุมชนที่ยั่งยืน คือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีแต่เดิม เช่น ห้องแถวไม้เก่า ลานโล่งตรงกลางระหว่างห้องแถวสองฝั่งลานโพธิ์ซึ่งมีต้นโพธิ์ใหญ่อายุมากกว่า 100 ปี ชายฝั่งริมแม่น้ำแม่กลองที่มีทิวทัศน์ที่สวยงามที่ยังคงมีสภาพตามธรรมชาติและสถานีรถไฟเจ็ดเสมียน การฟื้นฟูงานประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น งานแห่ดอกไม้ท้ายสงกรานต์และงานศาลเจ้า ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การละเล่นดนตรีไทย ด้วยกระบวนการปลูกฝังชาวบ้านในชุมชนให้เข้าใจและซาบซึ้งเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ไม่เน้นเชิงเศรษฐกิจมากเกินไปจนทำให้สูญเสียความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมหรือการไปทำลายศิลปวัฒนธรรมของชุมชน (2) ด้านนโยบายของผู้นำท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูตลาดชุมชน โดยการทำงานในลักษณะเครือข่าย ภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะภาคประชาสังคม และ คนในชุมชน สู่การเป็นตลาดชุมชนเชิงท่องเที่ยว พบว่าสอดคล้องกับงานของพระชนนัท ญาณวิโร (สดคมขำ) (2547) ในงานเรื่อง การนำนโยบายไปปฏิบัติด้านการส่งเสริมฟื้นฟู และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าควรให้ท้องถิ่นเข้าร่วมมีบทบาทในการส่งเสริมฟื้นฟู และอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ผ่านการนำนโยบายไปปฏิบัติด้านการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเทศบาลตำบลสามชุกในการทำแผนเพื่อพัฒนาได้จัดให้มีการประชุมร่วมสามฝ่าย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เอกชน และประชาชนในชุมชนเพื่อเสนอโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน หลังจากนั้นจัดลำดับความสำคัญของโครงการแล้วจึงจัดทำเป็นแผนพัฒนาสามปีเพื่อนำนโยบายไปปฏิบัติ ในการนำนโยบายการท่องเที่ยว

ไปปฏิบัติทางเทศบาลได้จัดคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาประสานงานกับ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์เพื่อทำงานด้านการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวร่วมกัน โดยมี หลักการพัฒนาเพื่อที่จะอนุรักษ์ความดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงวิถีชีวิตของชุมชนเอาไว้ และสร้าง รายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนนั้นด้วย และ (3) ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อการฟื้นฟูตลาดชุมชน พบว่า สอดคล้องกับงานของ วิชชุดา เทียวเกต (2559) ในงานวิจัยเรื่อง การจัดการตนเองของตลาดชุมชน กรณีศึกษา ตลาดริมน้ำคลองแดน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ซึ่งนำเสนอว่าควรใช้กระบวนการทำงาน ร่วมกันที่เรียกว่า “วชร” ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันผ่านเครื่องมืองานวิจัยชุมชน เริ่มจากการฟื้นฟูวัดคลองแดน สู่ชุมชน และขยายผลต่อยอดมาสู่ฟื้นฟูตลาดริมน้ำคลองแดนให้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของชุมชน ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การจัดการตนเองของตลาดริมน้ำเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นจากชุมชน โดยมีกระบวนการเริ่มจาก 1) การรวมกลุ่ม 2) แผนและข้อมูลชุมชน 3) การขับเคลื่อนแผน และ 4) การบูรณาการแผน การจัดการตนเองที่เกิดขึ้นภายในตลาดริมน้ำคลองแดนนั้นกลไกที่เข้ามามีบทบาทและสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ 1) บุคคลในชุมชน 2) เครือข่ายภาคี และ 3) ทูตชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ นำผลการวิจัยเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชนในชุมชนพื้นที่เพื่อส่งเสริมให้เกิดการประยุกต์ผลการวิจัยเพื่อการฟื้นฟูตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาในรูปแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมด้วยเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขพัฒนาไปจนถึงการฟื้นฟูตลาดชุมชนที่ผ่านการระดมความคิดเห็นร่วมกันอย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ทั้งนี้เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งคณะผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้ทั้งหมด แต่ท่านสำคัญที่ถือได้ว่ามีส่วนช่วยผลักดันให้งานวิจัยชิ้นนี้เกิดขึ้นรวมทั้งติดตามงานของผู้วิจัยทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการอย่างต่อเนื่อง คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ มูลศิลป์ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ สถาบันยุทธศาสตร์ทางปัญญาและวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ให้ทุนการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลหลักของตลาดชุมชน ตลาดบ้านคลองช้าง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่กรุณาให้ข้อมูลอันมีประโยชน์ และท้ายที่สุดคณะผู้วิจัยขอกล่าวถึงกำลังสำคัญในการทำงานคือครอบครัวของผู้วิจัยที่ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจและกำลังกายทำงานวิจัยให้สำเร็จลงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2550). **มาตรฐานตลาด**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.

กระทรวงพาณิชย์, กรมการค้าภายใน. (2559). **คู่มือการดำเนินงานโครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่น “ตลาดต้องชม”**. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์.

- กฤษฎี พรรณานพ. (2556). **การจัดการตลาดชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์ อำเภอบุณฑริก จังหวัด อุบลราชธานี**. การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การปกครองท้องถิ่น). ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระชนกนาถ ญาณวิริโย (สดคมข่า). (2547). **การนำนโยบายไปปฏิบัติด้านการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการคณะสงฆ์). พระนครศรีอยุธยา: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัตตญา เทวรักษ์. (2560). **การจัดการพื้นที่ตลาด: กรณีศึกษาตลาดนัดหัวมุม MARKET & MORE กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์การผังเมืองมหาบัณฑิต. ปทุมธานี: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรารณ จิรัชัยศักดิ์. (2555). **“ตลาด” สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่ม 28**. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2567, จาก <http://www.prthai.com/articledetail.asp?kid=2340>.
- วิชชุดา เขียวเกตุ. (2559). **การจัดการตนเองของตลาดชุมชน กรณีศึกษาตลาดริมน้ำคลองแดน อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริยา รัตนช่วย. (2557). **ความเป็นธรรมในการเข้าถึงและการรับประโยชน์จากแหล่งเงินทุนในชุมชนของผู้ด้อยโอกาสเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรณีศึกษาอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การบริหารสังคม). กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุปัญญา ไชยชาญ. (2551). **การบริหารการตลาด**. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด.
- เสรี พงศ์พิศ. (2546). **ฐานคิดจากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญาไท.
- อุมาทิพย์ วรพิพัฒน์. (2563). **การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2447-2517**. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.